

Geliş Tarihi: 25.10.2020 Kabul Tarihi: 21.11.2020 Entry Date: 25.10.2020 Accepted: 21.11.2020

ÇOBANOĞLU, S. (2020). "Halkbilimsel Açıdan Türk Dünyası Sosyokültürel Bağlamında Etik ve Metaetik", Ulusal Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, S.5, s.147-168.

HALKBİLİMSEL AÇIDAN TÜRK DÜNYASI SOSYOKÜLTÜREL BAĞLAMINDA ETİK ve METAETİK

Ethics and Metaetics in the Turkish World Sociocultural Context from Folklore

Sacide ÇOBANOĞLU*

Özet

Türk dünyası, varoluşuna bir anlam kazandırabilmek içinde yer aldığı evreni anlayabilmek mevcut kültür birikimini; âdet, gelenek, görenek, töre, örflerin bağlam görevi üstlenerek ortaya çıkışına kaynaklık ettiği ahlâk kurallarını ve Türk etik anlayışını, yeni nesillere aktarabilmek amacıyla yaşadığı döneme ve bulunduğu coğrafyaya, bu coğrafyada hâkim olan iklime göre değişiklik gösteren sözlü anlatım türleri meydana getirmiştir. Bu çalışmanın konusu; Türk dünyası sözlü anlatım türlerinin uygulamalarında içerdikleri ritüeller yoluyla Türk dünyasının dünya görüşünü yansıtan sosyokültürel olgular içinde nasıl yer aldıklarını, ahlâk kurallarının ve bunun paralelinde etik anlayışının oluşumuna nasıl kaynaklık ettiklerini, hangi merhalelerden geçerek çeşitlendiklerini araştırmak, bu yapıların, etik anlayışının ve ahlâk kurallarının oluşumunda üstlendikleri bağlam görevini ortaya koymaktır.

Günümüzde ahlâk, etik ve metaetik konularının yalnızca felsefenin araştırma alanına girdiği yönündeki yaygın ama aynı zamanda yanlış ve eksik kanaatin ortadan kalkmasını sağlamak yolunda halkbilimsel bir bakış açısı ve disiplinlerarası bir yaklaşımla bu üç disiplinin çalışma alanlarının benzerliğine ve yöntemlerinin sentezlenebilirliğine dikkat çekilerek disiplinlerarası bir çalışma örneği vermek çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

Çalışmamızda halkbilimsel bakış açısı ve disiplinlerarası yaklaşımla izlediğimiz yönetime göre; Türk dünyası sözlü anlatım türleri ve bu türlerin sosyokültürel kaynakları "metin" ve "gelenek" kavramlarının tanımları ve kapsamaları çerçevesinde incelenmiş, halkbilimi ile ahlâk, etik ve metaetik arasındaki ilişki tespit edilerek Türk dünyası etik anlayışının ve ahlâk kurallarının ortaya çıkışında bağlam görevi üstelenen yapılar olarak anlatım türleri; içinde yer aldıkları âdet, gelenek, görenek, töre ve örflerin incelenmesi suretiyle bu yapıların, Türk etik anlayışının ve ahlâk kurallarının oluşumunda üstlendikleri bağlam görevi ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Halk fikirleri, Halk felsefesi, Etik, Metaetik, Anlatım Türleri.

* Bu makale; ÇOBANOĞLU, Sacide. (2020). "Halkbilimi Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nin Halk Felsefesi ve Metaetiksel Çözümlemesi", Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yazım aşamasındaki doktora tezinden hulâsa edilmiştir.

Abstract

Turkish world, to understand the universe that takes place in giving a meaning to its existence; Customs, traditions, customs and the Turkish ethical understanding, which was the source of the emergence of customs by taking on the role of context, were transferred to the new generations and the environment and the environment of the geography and the prevailing climate in this geography has realized the types of verbal expression. This transportation issue; To investigate how the Turkish world takes place in the socio-cultural phenomena that reflect the world view of the Turkish world, how the ethical rules and the understanding of ethics in parallel with the rituals they contain in the practices of the oral expression types of the Turkic world, how they derive from the formation of the ethical understanding, from which stages they pass, the context they undertake in the formation of ethics and moral rules. to reveal its mission.

To see the purpose of our interdisciplinary study by drawing attention to the study field similarity and methods of these three disciplines with an interdisciplinary approach and a folkloric perspective in the perspective of the common but also wrong and incomplete opinion that ethics, ethics and metaethics issues are included in the research of the new philosophy.

According to the method we follow with a perspective and interdisciplinary approach in our study; The Turkish world oral expression types and the socio-cultural resources of these genres, definitions and scopes of the concepts of "text" and "tradition" have been examined, combining the relationship between folklore and morality, ethics and metaethics, and the types of expression as houses that have titles in the context of the emergence of Turkish ethical understanding and moral rules. The customs, traditions, customs and traditions in which they take place are presented in the context of their education in the formation of these structures, Turkish ethical understanding and moral rules.

Key Words: Folk ideas, Folk philosophy, Ethics, Metaethics, Types of Expression.

Giriş

Türk dünyası; mitolojik dönemleri içinde, zamana, mekâna ve yaşam şekline uygun olarak içinde bulunduğu evrene bir anlam vermek, yaşadığı dünyayı tanımlayabilmek, hayatına anlam katabilmek amacıyla sözlü anlatım türleri meydana getirmiştir. Bu sözlü anlatım türleri, değişen zamanla birlikte ortaya çıkan yeni toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla çeşitlendirilmiştir. Yazılı anlatıma geçildiği dönemde her söz, her anlatım bir metin durumuna getirilerek mevcut kültür birikimi yeni nesile aktarılmıştır. Sözlü anlatımla başlayıp daha sonra yazılı anlatıma geçirilen bu türler, içerdikleri halk fikirleri, anlatım anında uygulanan belli başlı ritüeller ve mevcut kültür birikiminin aktarımı vasıtasıyla Türk dünyasının halk fikirlerini ve bu fikirler kaynaklı halk felsefesini diğer bir söyleyişle dünya görüşünü yansıtan âdet, gelenek, görenek, töre ve örflerin devamlılığını sağlayarak Türk dünyası *etik anlayışı* ve ahlâk kurallarının oluşumunda bağlam görevi üstlenmişlerdir. Bir toplumda *etik anlayış* oluşması ve gelişmesi o toplumda mevcut bulunan âdet, gelenek, görenek, töre ve örflere bağlıdır. Bu sosyal normların bulunmadığı bir toplumda, bireyin kendi algısına dayalı bir etik anlayış geliştirmesi söz konusu değildir.

Bu noktada, bireyin algısını harekete geçirecek, onda bir etik anlayış oluşmasını ve bu anlayış kaynaklı ahlâkî davranışların yerleşmesini sağlayacak âdet, gelenek, görenek, töre ve örflerin yol göstericiliği tartışılmaz bir gerçeklik durumundadır. Günümüzde ahlâk, etik ve metaetik

konularının yalnızca felsefenin araştırma alanına girdiği yönünde yaygın; ama aynı zamanda yanlış ve eksik bir kanaat mevcuttur. Araştırma alanlarından biri gelenekler olan halkbilimi ahlâk, etik ve metaetik araştırma alanlarının neredeyse tamamını bünyesinde barındırır.

Türk Dünyası Sözlü Anlatımında “Metin” ve “Gelenek” Kavramı

İnsanlık tarihinin gelişimine bakıldığında toplulukların; mitolojileri ve buna bağlı olarak oluşturdukları inanç sistemleri sonucunda ürettikleri sözlü anlatım türlerinin; buldukları coğrafyaya, bu coğrafyaya hâkim olan iklime, benimsedikleri hayat tarzına göre yapılandığını görmekteyiz. Bu yapılanmadan hareketle bakıldığında, Türk dünyasının tarih öncesine ait sözlü anlatım türlerinin mevcudiyeti görülmekte, değişen yaşam şekilleri, yeniden yapılandırılan inanç sisteminin etkisiyle mevcut bulunan sözlü anlatım türlerine, ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya konan yeni yaratımların, yeni türlerin eklendiği de tespit edilmektedir. Çok uzun zaman boyunca halkbiliminde sadece metin merkezli çalışmalar yapılmasının ardından, bağlam merkezli çalışmaların yapılmaya başlanmasıyla sözlü kültür anlatıları vasıtasıyla yeni nesillere iletimi sağlanan mevcut kültür birikiminin toplumsal işlevleri de olduğu ortaya konmuştur. Sözlü kültür anlatıları, Türk dünyasının ahlâk anlayışının ve dünya görüşünün oluşmasında bağlam görevi üstlenmiştir. Sözlü kültür anlatılarının üstlendiği bu bağlam görevi, anlatıların toplumsal işlevlerinden biri durumundadır.

Her tarihi dönemde yaşam şekline ve inanç sistemine özgü bir anlatım türünün varlığı dikkati çekmektedir. Türk dünyası sözlü anlatılarının, tarihin farklı dönemlerinde, farklı kişilerce yazıya geçirilerek yazılı metinler haline getirilmeleri, onların günümüze kadar ulaşmalarını sağlamıştır. Bu noktada, söz konusu metinlerin sadece sözel bir anlatının kaleme alınması yöntemiyle oluşturulmadığına dikkati çekmek isteriz. Dursun Yıldırım; herhangi bir işin yapılmasında, bir nesnenin alet/araç olarak kullanıma girmesi, aynı şekilde belli bir mimarîyle bir yapının inşâ edilmesi veya bir oyunun bir eğlencenin bir ibadet yönteminin uygulamalı olarak icrâsıyla oluşan yaratımların da başlı başına birer “*metin*” durumunda olduklarını söylemekte ve yarattığımızı “*söz*”e dökmeden onu anlaşılır hale getirmemizin mümkün olmadığını, bunu söze döktüğümüz takdirde ürünün/nesnenin kendini anlatacak “*metni*”ni oluşturmuş olduğumuzu öne sürmektedir (Yıldırım, 2000: 37).

Bu düşünceden hareketle Türk dünyasının meydana getirdiği bütün bu kültürel var oluş, yapısına göre değişiklik gösteren bir okuma yöntemiyle çözümlenecek farklı metinler durumundadır. Metin haline getirilmiş her “*söz*”, aynı zamanda bir “*gelenek*”i ifade etmektedir. Her bir “*söz*” ait olduğu toplumun ortak kabullerini işaret etmekte, niteliklerini bu gelenek içinde korumakta ve kendilerini bu gelenek vasıtasıyla geliştirip değiştirmektedir. Her

biri bir geleneğe tekâbül eden ve sözlerden oluşan bu metinler; ilk çağlardan itibaren varlığını devam ettiren Türk toplulukları tarafından, yaşadıkları dünyaya anlam vermek amacıyla üretilmiş ve atalarından miras yoluyla devraldıkları tüm deneyimlerin özünde yatan gelenekler vasıtasıyla belli bir davranış kalıbı çerçevesinde ortaya konulmuştur.

Halk Fikirleri ve Halk Felsefesi Ekseninde, Etik Sorunlarının Çözümü Olarak Halkbilimsel Bakış Açısı ve Metaetikselleştirme İlişkisi

Her “söz”ün yer aldığı sosyokültürel dokuda, icadından günümüze dek gelen kullanımları bağlamında bir “*gelenek*”i ifade ettiği kabulüyle; halkbiliminin araştırma alanlarından biri olan geleneklerin ahlâk, etik ve metaetik kavramlarından ayrı tutulması pek mümkün görülmemektedir. “*Ahlâk*” ve “*etik*” sözcükleri; *töre, gelenek, görenek, alışkanlık, karakter, huy, mizaç* anlamına gelen benzer sözcük köklerinden türemiş olup kendi sözcük yapılarında dahi *gelenek*’in varlığını muhafaza etmektedirler. Bu durum bize, bu sözcüklerin ifade ettikleri araştırma alanlarının, gelenekleri inceleyerek insanı daha iyi anlamaya çalışan halkbilimi ile iç içe olduğunu göstermektedir. Halkbilimi: “*Halkbilimi veya Folkloristik en geniş anlamda tanımlanışıyla insan davranışlarını ve geleneklerini çalışarak, objesi olan insanı daha iyi anlamak ve onun hakkında daha derin bir bilgiye kavuşmak amacıyla on dokuzuncu yüzyıl başlarında ortaya çıkan bağımsız bir bilim dalı*” (Çobanoğlu, 2015: 63) olarak tanımlanmaktadır. Halkbiliminin incelediği her türlü toplumsal olgu, etiğin ortaya çıkışında bağlam görevini üstlenmekte ve çağımızın yeni kuramlarından biri olan metaetiğin sorgulayıcı yaklaşımına zemin hazırlamaktadır. Toplumların âdetlerini, geleneklerini, göreneklerini, töre ve örflerini inceleyen halkbiliminden bağımsız olarak yapılan bir etik ya da metaetik çalışmasının eksik bir çalışma olacağını söyleyebiliriz. Bu noktada; temelde araştırma yöntemlerinin farklılıkları haricinde inceledikleri konular arasında büyük farklılıklar bulunmayan sosyal bilimler arasında uzun yıllar devam eden ayrıştırmalar, disiplinlerarası yaklaşımlarla yeni bir bakış açısı kazandırılarak yeniden yapılanmalı ve bu yönlü çalışmalara hız verilmelidir. Disiplinlerarası çalışmalar, bir disiplinin diğerine göre üstünlüğünü kanıtlamak amacını taşımaz. Bu çalışmalar, farklı disiplinlerin farklı alanlardaki bilgi birikimlerinin ve bu birikimleri yorumlamada geliştirdikleri bilimsel yöntemlerin bir sentezi olarak algılanmalı ve insanı anlamak gerçeğe ulaşmak yolunda bilimin yaptığı güç birlikteliği olarak nitelendirilmelidir. Bu anlamda çalışmamız; halkbilimsel bir bakış açısı ve disiplinlerarası bir yaklaşımla Halkbilimi, etik ve metaetik alanlarının inceledikleri konuların ortak yönlerinin ortaya konmasını sağlamak ve bu üç disiplinin çalışma yöntemleri arasında bağlantılar kurarak

bu yöntemlerin sentezlenebilir olduğuna dikkati çekmek suretiyle disiplinlerarası bir çalışmaya örnek olma amacını taşımaktadır.

Günlük hayat içinde, ahlâk ve etik sözcüklerinin anlam olarak birbirine yakın olmaları nedeniyle birbiri yerine kullanılmaları sık rastlanan bir durumdur oysa bu iki sözcük arasında bazı farklılıklar vardır. Ahmet Cevizci konuyla ilgili olarak bize; etik sözcüğü Grekçe “*ethos*” sözcüğünden gelmekte, “*Ahlâk*” sözcüğü ise Arapça “*hulk*” kökünden gelmektedir, her iki sözcük de “*töre, gelenek, görenek, alışkanlık, karakter, huy, mizaç*” anlamlarını taşımaktadırlar fakat her ne kadar gerek ahlâk gerekse etik aynı kökten, yani töre, gelenek, görenek, alışkanlık, karakter, huy, mizaç anlamına gelen bir kökten türemiş olsa da etik deyince “*felsefe açısından ahlâk*”ı anlamamız gerekmektedir (Cevizci 2015:12-13) bilgisini aktarmaktadır. Ahlâk, genel ilkeler teorisi olarak tanımlanmaktadır ve etiğin ana disiplinlerinden biri durumundadır. Biz ahlâkı, yaşamın kullanma kılavuzu olarak nitelendirmekteyiz. Harun Tepe’nin ahlâk ve etik arasındaki bu farklılıklara işaret eden sözlerini şu şekilde özetleyebiliriz: Ahlâk genellikle belirli bir topluluğun ahlâkı olarak ele alınmaktadır. Ahlâk bu şekilde toplumdan topluma farklılık gösterebilen tek tek ahlâklar (morallar) şeklinde ele alındığında karşımıza çıkan iyi ya da kötü, yapılması ya da yapılmaması gerekenler ve bu gereklilikler etrafında sıralanan değer yargıları, normlar, ilkeler ve kurallar topluluğudur. Ahlâk ait olduğu toplumun bilgileri, ilkeleri ve kurallarını içeren yerel bilgiler bütünü halindedir. Etik ise konu edindiği alanla ilgili doğru ve kesin bilgilere ulaşmaya çalışır. Etiğin ulaştığı bilgiler, ahlâk gibi yerel değil evrensel bilgilerdir. Etik çeşitli ahlâklardan bağımsız olarak hareket eder, kişilerin yapıp etmelerine, eylemlerine ilişkindir ve bütün bu eylemler üzerine felsefi bir düşünüş, felsefi bir bilgiye ulaşma yoludur. “*Ahlâk*” kavramının felsefesinin yapılmasına diğer bir söyleyişle “*ahlâklılığın felsefesi*”ne “*etik*” adı verilmektedir (Tepe, 2011: 15-16).

Etik ahlâklılığın felsefesini yaparken bazı sorular sorup bu sorulara cevap arar. Etiğin çözüm aradığını sorular konusunda Boone’un düşüncelerini şöyle aktarabiliriz: Etik kişinin neden ahlâklı davranması gerektiğini anlamaya çalışır. Yanı sıra kişiyi bu davranışı yapmaya iten etmenleri bulmaya çalışır. Bir şeye “*iyi*” ya da “*kötü*” dememizin sebepleri üzerinde durur. Bu noktada etik, üç soru üzerinde yoğunlaşmaktadır. Birinci soru; *iyi ya da kötü duygusunun doğal bir şekilde içimizde olup olmadığı* sorusudur. Bu sorunun alternatifi olarak da “*İyi ya da kötü içimize Tanrı tarafından yerleştirilmiş olabilir mi, olamaz mı?*” sorusunu görmekteyiz. Etiğin incelediği ikinci soru; “*İnsanın ahlâklı bir eylem gerçekleştirmesinin nedeni, gerçekleştirdiği eylemin kendi çıkarlarına uygun olması mıdır?*” sorusudur. Üçüncü soru ise “*Etik davranış tamamen eylemlerimizin sonuçlarının doğasıyla mı ilgilidir?*” sorusudur. Bu üç soru etik

alanının cevap aradığı soruların başında gelmektedir. Etik, günlük hayata kolayca uygulanabilen bir felsefe türüdür çünkü bu sorular bizim yaşantımızın içindedir. Etik bu sorulara cevap arar ve felsefi yaklaşımıyla ürettiği cevaplarla sorularını cevaplamaya çalışır ama bunu yaparken toplum içindeki bireyin hayatını nasıl yaşayacağına dair cevaplar vermez, ona kotalar koymaz, onu yönlendirmez (Boone 2019: 9-10).

Boone'nin de işaret ettiği gibi etik bir ahlâk davranışının nedenleri ve sonuçlarını incelerken toplum içinde hayatını idame ettiren bireye nasıl yaşaması gerektiğine ilişkin kurallar koymaz, bu kuralları ahlâk koyar ve biz bu kurallara, yaşamın kullanma kılavuzu olarak nitelendirdiğimiz ahlâk kuralları deriz. Etiğin üzerinde yoğunlaştığı, ahlâkî davranışları irdelemeye çalışarak cevap aradığı bu üç sorunun cevapları, insanın geçmişten getirdiği kültür birikimi, bu birikimin devamlılığını ve aktarımını sağlayan ona bir yaşama pratiği kazandıran halkbiliminin incelediği anlatım türleri ve gelenekler içinde mevcuttur.

Etiğin bir sorun olarak kabul ederek çözüm aradığı bu sorulardan birincisi *iyi ya da kötü duygusunun doğal bir şekilde içimizde olup olmadığı* sorusu ve bu sorunun alternatifi olarak *“İyi ya da kötü içimize Tanrı tarafından yerleştirilmiş olabilir mi, olamaz mı?”* sorusuna gerek anlatım türlerinde gerekse gelenekler çerçevesinde; bazen iyi ve kötü duygusunun içimizde mevcut bulunduğuna dair, bazen de bu duyguların Tanrı tarafından insanın içine konulduğuna dair cevaplar verilmekte; insanın gerçekleştirdiği eylemi ahlâklı yapan eylemin kendi çıkarlarına uygun olmasıdır iddiasını içeren sorulara ise bazen çıkar gözeterek ulaşılan olumlu sonuçlardan örnekler verilerek bazen de çıkar gözetmemenin neden olduğu olumsuz sonuçlardan örnekler verilerek cevaplar verilmektedir. Yine etik davranışlarımızın eylemlerimizin sonuçlarının doğasıyla ilgili olduğu iddiasını taşıyan soruya da anlatım türleri ve gelenekler çerçevesinde farklı şekillerde cevaplar verildiği görülmektedir. Yapılan her sorgulama karşısında verilen her cevap, ahlâk kurallarının felsefesini yapan etik alanını ve gelenekleri incelemek yoluyla insanı daha iyi tanımayı hedefleyen halkbilimini ilgilendiren cevaplardır. Etik, bu sorulara açık ve net bir cevabın olup olmadığını araştırmak suretiyle halkbilimi de bu sorulara anlatılar çerçevesinde verilen cevaplarla kültürün yeni nesile aktarımını araştırmak suretiyle aynı noktada örtüşmektedirler. Halkbilimi ve Etik'in araştırma alanları içinde ortaklık gösteren diğer toplumsal olgular ise âdet, gelenek, görenek, töre ve örflerdir. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde bu sosyal olgular müstakil başlıklar altında incelenecektir.

Çağımızın teknolojik gelişimi içinde insanlığın etik anlayışında gözlemlenen büyük değişim karşısında etik sorunlarının çözümünde bu güne kadar takip edilen yöntemler artık yeterli

gelmemektedir. Mevcut sebeplerle 20. yüzyıl başlarında, etik sorunlarına yeni bir bakış açısı getirmek amacıyla metaetik kavramı ortaya atılmıştır. Normatif Olmayan Etik ana başlığının alt başlıklarından biri olan Metaetik, etik yargıları temellendirmeyi amaçlayan etik üzerine eleştirel bir düşünme sistemidir. Metaetiğin ilgilendiği soruların neler olduklarına bakmak için daha önce etiğin ilgilendiği soruları ele alıp aynı sorular üzerinden metaetiğin bakış açısını incelemek konunun anlaşılması bakımından daha faydalı olacaktır. Şöyle ki; önceki paragraflarımızda, etiğin kişinin neden ahlâklı davranması gerektiğini anlamaya çalıştığından, yanı sıra kişiyi bu davranışları yapmaya iten etmenleri bulma gayretiyle hareket ettiğinden, bir şeye “iyi” ya da “kötü” dememizin sebepleri üzerinde durduğundan bahsetmiş ve etiğin üç soru üzerinde yoğunlaştığını söylemiştik. Metaetik, etiğin cevap bulmaya çalıştığı bu soruları şu şekilde ele almakta ve sorular üzerinde düşünceler üreterek felsefi bir açılım yapmaya çalışmaktadır. Etiğin incelediği birinci soru: “*iyi ya da kötü duygusunun doğal bir şekilde içimizde olup olmadığı*” ve bu sorunun alternatifi olarak da “*İyi ya da kötü içimize Tanrı tarafından yerleştirilmiş olabilir mi, olamaz mı?*” soruları metaetik tarafından “*‘Kötü’, ‘iyi’, ‘yanlış’, ‘doğru’ gibi etik kavram veya terimlerin tanımı ve anlamı nedir?*” sorusuyla karşılanmakta; etiğin ikinci sorusu olan; “*İnsanın ahlâklı bir eylem gerçekleştirmesinin nedeni, gerçekleştirdiği eylemin kendi çıkarlarına uygun olması mıdır?*” sorusu metaetik tarafından “*Bir ahlâk yargısı nedir? Bir ahlâk yargısının mantıksal olarak temellendirilmesi mümkün müdür?*” sorularıyla karşılanmakta; etiğin üçüncü sorusu olan: “*Etik davranış tamamen eylemlerimizin sonuçlarının doğasıyla mı ilgilidir?*” sorusu metaetik tarafından “*Bir ahlâk yargısı herhangi bir deneysel olgular grubundan çıkarılabilir mi?*” sorusuyla karşılanmaktadır. Görüldüğü üzere, etiğin bilim kuramı olarak düşünebileceğimiz metaetik, eyleme ilişkin olarak hiçbir ahlâkî ilke ya da hedef önermez. Ahlâk, etik ve metaetik kavramlarını birer birer ele alırsak; ahlâk, bireyden kendi kurallarının zorunlu kıldığı davranışları göstermesini bekler; etik, bir ahlâk kuralının nedenlerini ve sonuçlarını inceler fakat bireyden ahlâk kurallarına uymasını beklemez; metaetik, ahlâkî kavramların anlamlarıyla, ahlâkî önermelerin mantıksal statüsüyle ve ahlâkî akıl yürütmenin yapısıyla ilgilenerken tamamen felsefi bir analiz yapar fakat bireyden bu akıl yürütme ve felsefi analiz sonucunda ulaştığı sonuçları hayatına uyarlamasını beklemez, bireye herhangi bir hedef göstermez ve bir ahlâksal ilke önermez. Metaetik özünde *Bir ahlâk yargısı nedir?*” ve “*Bir ahlâk yargısı mantıksal olarak temellendirilebilir mi?*” sorularına cevap arayan bir kuramdır (Tepe, 2011: 93-98). Metaetiği etik üzerine yapılan her türlü sistemli ve felsefi bir üst düşünme olarak tanımlayabiliriz ve bu özellikleri itibariyle etiğin mantığı olarak nitelendirebiliriz. Netice itibariyle etik ve metaetiğin ne olduğunu bir cümlede özetlersek:

“ahlâklılığın felsefesi”ni yapma eylemine “etik”; “etiğin felsefesi” yapma eylemine de “metaetik” demekteyiz.

Metaetik, etik üzerine sistemli ve felsefî üst düşünme yaparken etik problemlerini çözmek amacıyla ahlâkî bir *temellendirme* diğer bir söyleyişle *gerekçelendirme* yapar. Lokman Çilingir metaetiğin yaptığı ahlâkî temellendirme konusunda düşüncelerini şöyle dile getirmektedir. Etik temellendirmede, bir ahlâk yargısının temelinde nelerin yatmakta olduğu ve bu ahlâk yargısının hangi gerekçelerle ortaya çıktığı incelenir. Etik temellendirme; her türlü öğüt, töre, ahlâkî yargının bir kanıtlanma, gerekçelendirme yöntemi ve stratejisidir. Bir ahlâkî önermenin veya bir ahlâkî kavramın geçerliliği rasyonel bir kanıtlama (argümantasyon) dâhilinde ortaya konulursa o ahlâkî önerme veya ahlâkî kavram temellendirilmiş olur. Temellendirme sürecinde, mantıksal bir çıkarıma kaynaklık eden önermeler veya kavramlar *kanıtı*; eylem normları veya amaçlarının ortaya konulmasına yönelik girişimler de *gerekçelendirmeyi* oluşturur (Çilingir, 2019: 28). Temellendirme kavramını bir örnek üzerinde gösterelim, hırsızlığın kötü bir eylem olduğu herkesçe malumdur. Şimdi hırsızlığın kötü olduğunu ifade eden bir önerme oluşturup önermemizi temellendirelim.

Önerme: Hırsızlık yapmak kötüdür.

Temellendirme:

1. Hırsızlık, insanlara zarar veren bir davranış olduğu için tasvip edilmez bir eylemdir.
2. Hırsızlık, insanların önem verdikleri şeyleri kaybetmelerine yol açtığı için tasvip edilmez bir eylemdir.
3. Hırsızlık, haksız bir kazanç sağladığı için tasvip edilmez bir eylemdir.

Hırsızlığın kötü olduğunu ifade eden önerme *kanıtı*, hırsızlık eyleminin olumlu/olumsuz amaçlarının ortaya konması ve bu eylemin hangi sebeplerle kötü bir eylem olduğunu açıklayan nedenler sıralamasının yapılması da *temellendirmeyi* oluşturmaktadır.

İşte metaetiğin başvurduğu bu ahlâkî temellendirme, halkbiliminde hemen her sosyal olgu için uygulanmaktadır. Halkbilimi incelediği toplumsal olguları “*halk fikirleri*” ve bunlara bağlı olarak oluşan *halk felsefesi* (*dünya görüşü*) ile temellendirir diğer bir söyleyişle gerekçelendirir. Özkul Çobanoğlu, Alan Dundes (1972: 95)’ten yaptığı aktarmada konuyla ilgili olarak; geleneksel *halk felsefesinin* temelinde *halk fikirleri* (*folk ideas*)’nin bulunduğunu, diğer bir söyleyişle halk düşüncesi veya felsefesinin yahut anonim dünya görüşünün yapı biriminin halk fikirleri olduğunu ifade etmektedir. Halk fikirlerinin (*folk ideas*) bir topluluğun, yeryüzündeki insan hayatına dair geleneksel kabullerini ve varsayımlarını oluşturmakta olduğunu dile

getirmektedir. (Çobanoğlu, 2000:12). Metaetiğin cevap aradığı “Bir ahlâk yargısı nedir?” ve “Bir ahlâk yargısı mantıksal olarak temellendirilebilir mi?” sorularının cevapları halkbiliminde, halk fikirleri ve halk felsefesi (dünya görüşü) ile oluşturulan gelenekler ve geleneklerin bağlam görevi yaptığı etik değerlere ulaşılma sürecinde verilmektedir.

Kanaatimizce; Ahlâk kurallarının bir yaratım merkezi, bir ‘bağlam (context)’ ı bulunmaktadır ve bu merkezin, bu ‘bağlam (context)’ in; toplumsal yaşantı içinde, insanın birlikteliğini ifade eden ona bir kimlik, bir aidiyet kazandıran âdet, gelenek, görenek, töre ve örflerdir. Geleneklerin, âdetlerin, töre ve örflerin bağlamını oluşturan unsurları, halk fikirleri ve bu fikirlerin birleşmesiyle oluşan halk felsefesi (dünya görüşü) meydana getirmektedir. Birbirini takip eden bu uzun soluklu süreci bir şema halinde göstermek iddiamızın kavranması bakımından daha faydalı olur kanaatindeyiz.

Bu bakış açımız doğrultusunda, geleneklerden bağımsız bir etik anlayışının ortaya çıkması pek mümkün görülmemektedir. Gelenekler toplumsal etik anlayışının bağlamını oluşturmaktadırlar. Geleneklerin bağlamı durumunda olan unsurlar ise halk fikirleri ve halk felsefesidir. (Çobanoğlu, 2020).

Metaetiğin temellendirme ile etik problemlerine açıklık getirmek amaçlı bir dayanak oluşturma çalışması; halkbiliminin incelediği toplumsal olgularda dayanak noktası durumundaki halk fikirleri ve bu fikirlerle oluşturulan halk felsefesini (dünya görüşü) ortaya koyma çalışması iki alanın örtüştüğü bir diğer noktadır.

Halkbiliminin araştırma konuları içinde sözlü anlatım türleri de yer almaktadır. Sözlü anlatım türleri, toplumsal yaşam içinde hayatın bir parçası durumunda varlığını sürdüren sosyal paylaşımlarda, bir dizi ritüel eşliğinde gerçekleştirilerek ahlâk kurallarının ve etik anlayışının ortaya çıkmasında bağlam görevi üstlenmişler, yanı sıra âdet gelenek, görenek, töre ve örfler gibi sosyokültürel yapılar içinde yer alarak bireyin toplumsal yaşantı içinde ne yapması gerektiğini konusunda ona yol göstermiş, bireyde davranış kalıpları oluşturmuştur.

Sözlü Anlatım Türü Olarak Ağıt ve Ölü Gömme Âdetleri Sosyokültürel Bağlamında Etik

İnsanın ortaya koyduğu kültürel yaratımlardan biri olan *âdeti* Sedat Veyis Örnek; bir toplumda belirli ve alışıl gelmiş ölçüler içinde uygulanan, o toplumun kültüründen beklenen ya da ondan güç alan tutum ve davranışlar olarak tanımlamaktadır (Örnek, 2000: 124-125). Sosyal bir varlık olarak hayatını idame ettiren insanın hayatı üç önemli evreye ayrılmaktadır. *Geçiş dönemleri*

adı verilen bu evreler, *doğum*, *evlenme*, *ölüm* olarak üç kısımda incelenmektedir. Geçiş dönemlerinin Orta Asya Türklerinin animizmi, Türk doğacılığı olarak adlandırılan Şamanist, Budist, Maniheizt inanç sistemleriyle ilişkili olduklarını ifade eden Şerafettin Turan, eski Türklerde geçiş dönemleriyle ilgili inanç, âdet ve pratiklerin İslami kültür dairesine girdikten sonra Anadolu'da yeniden şekillendiğini söylemektedir (Turan, 1994:125-132). Geçiş dönemlerinde uygulanan âdetler, gelenekler, töreler ve törenler eski Türklerin geleneksel kültürlerinin ana bölümlerinden birini oluşturmuş ve Türkiye Türklerinin yeni yaşam alanlarında bazı değişimler göstererek devamlılığını sürdürmüştür. Bu noktada, insanın hayatının geçiş dönemlerden biri olan ölümlle karşılaşması ve bu olguya bir anlam kazandırması, uzun zaman almıştır. Bu uzun zaman içinde insan; ölümün bir son olduğunu anlamıştır. Bu son karşısında, ölen kişiye karşı duyduğu sevgiyi gösterecek, onu kaybetmiş olmanın verdiği üzüntüyü, acıyı kısmen de olsa unutturacak, onu avutacak, insan olarak yapmakla yükümlü olduğu bazı görevleri olduğuna kanaat getirmiştir. İnsanın ölüm karşısında aldığı bu tavır, ölü gömme âdetlerinin ortaya çıkışına kaynaklık etmiştir. Bu âdetlerin uygulanış biçimleri, yaşanan döneme göre değişim ve dönüşüm göstererek çeşitlilik arz etmektedir.

Örneğin Eski Türklerde erken dönem itibariyle ölülerini doğrudan doğruya toprağa gömme âdeti mevcutken ilerleyen dönemlerde kurgan (mezar) adını verdiğimiz mekânlara gömme işlemi yapılmaktadır (Çoruhlu, 2004: 245-247). Görüldüğü gibi öncelikle sadece ölüyü ortadan kaldırma amacı taşıyan gömme işlemi, zamanla etrafında oluşan ritüellerin katkısıyla büyük bir anlam yüklenmiş ve kutsal bir tören haline gelmiştir. Göktürklerde mezarın başında devlet törenlerinin düzenlenmesi, o toplumda belli bir yapının belli kurallar bütünlüğünün varlığına ve işlerliğine işaret etmektedir. Ölü gömme şekillerindeki değişimle birlikte, ölü gömme anında yapılan bazı ritüeller ortaya çıkmıştır. Söz konusu ritüeller zamanla belli başlı, uyulması gereken kurallar bütünü haline gelerek, âdetlerin yerleşmesinde büyük rol oynamışlardır. Abdülkadir İnan, Göktürklerin defin törenlerinde gördüğü ve ölü gömme âdetleri başlığı altında incelediğimiz ritüellerden şu şekilde söz etmektedir:

Ölüyü çadıra koyarlar. Oğulları, torunları, kadın-erkek başka akrabaları atlar ve koyunlar keserek çadırın önüne sererler. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde yüzlerini bıçakla keserek ağlarlar. Yüzlerinden kan ve yaş karışık olarak akar. Bu töreni yedi defa tekrar ederler. Sonra, muayyen günde ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı ateşe atarlar, külünü muayyen bir günde mezara gömerler. İlkbaharda ölenleri Sonbaharda, otların ve yaprakların sarardığı zamanda gömerler. Defin gününde ölünün akrabası, tıpkı öldüğü günde yaptıkları gibi at üzerinde gezer ve yüzlerini keser ağlarlar. Mezar üzerinde kurulan yapının duvarlarına ölünün resmini, hayatında yaptığı savaşları temsil ederler. Bu ölü ömründe bir adam öldürmüştü mezar üzerine bir taş koyarlar. Bazı ölümlerin mezarlarında bu taşlar yüze, hatta bine balığ olur. Atlar ve koyunlar kurban edildikten sonra kafalarını kazıklar üzerine koyarlar (İnan, 1972: 177-178).

Ahlâk kurallarının bir yaratım merkezi, bir ‘*bağlam (context)*’i bulunduğu ve bu merkezin, bu “*bağlam (context)*”in; toplumsal yaşantı içinde, insanın birlikteliğini ifade eden ona bir kimlik, bir aidiyet kazandıran âdet, gelenek, görenek, töre ve örfler olduğu, geleneklerin, âdetlerin, töre ve örflerin bağlamını oluşturan unsurların halk fikirleri ve bu fikirlerin birleşmesiyle oluşan halk felsefesini (dünya görüşü) meydana getirdiği savımızdan hareketle ölü gömme âdetlerini incelersek; defin işlemlerinin gerçekleşmesinde kurban kesme, ölünün bulunduğu çadır etrafında formel sayılardan biri olan yedi sayısınca dönme, yüzü bıçakla keserek ağlama ve yine bu töreni yedi kez tekrarlama gerek ölü mezara konmadan gerekse mezara konduktan sonra takip edilmesi gereken, birbirinin ardınca seyreden eylemler şeklinde sıralanmış genel bir akış ve bu eylemlerin gerçekleştirilme anlarında uyulmakla yükümlü olunan belli başlı kurallardır.

Eski Türklerde ölü gömme âdetlerinde gerçekleştirilen eylemlerin kaynağını, çıkış noktasını arz eden halk fikirlerini eylem sırasına göre incelersek; ilk sırada gördüğümüz ölenin kullandığı atın ve eşyanın yakılması, küllerinin belli günde mezara gömülmesi eylemi gelmektedir, bu eylemin kaynağı olan halk fikri; ölenin sevdiği eşyalar ve canlılarla bir arada bulunmasını sağlamaktır. İkinci sırada yer alan eylem, ölü gömme törenlerinin mevsimsel bir zamana bağlı olarak yapılmasıdır. Bu belli zamana ve mevsime göre yapılan eylemin altında yatan halk fikri ise; kozmos algısına göre kutsal sayılan zamanlarda yapılan törenlerle en büyük güç olan yaratıcının gücünü, varlığını hissederek öleni ve kendini bu güç ile özdeşleştirme dürtüsü, kâinatla bir olma fikridir. Üçüncü sırada yer alan ve tekrara bağlı eylemlerden biri durumundaki defin gününde, ölüm gününde yapılan uygulamaların tekrar edilmesi eyleminin kaynağındaki halk fikri; ölene karşı duyulan sevgi ve özlemin yeniden hatırlanması/hatırlatılmasıdır. Dördüncü sırada yer alan eylemimiz, mezar üzerine ölünün resminin ve savaşlarının temsil edilmesi gelmektedir. Bu eylemin çıkış noktası durumundaki halk fikri de ölen kişinin hayatı boyunca yaptığı yararlılıkların unutulmamasıdır. Beşinci sırada gördüğümüz ölenin öldürdüğü düşman sayısınca taşın mezarına konulması eylemidir. Bu eylemin kaynağını oluşturan halk fikri; ölen kişinin yeni nesillerce örnek alınmasının sağlanmasıdır. Ölü gömme törenlerinde art arda yapılan eylemler ve bu eylemlerin çıkış noktasını, kaynağını oluşturan bu eylemlerin altında yatan halk fikirlerini bu şekilde sıralayabiliriz.

Eski Türklerde ölünün arkasından düzenlenen bu törenlere “*yug*” töreni, bu törenlerde söylenen ağıt benzeri şiirlere de “*sagu*” adı verilmektedir. Ensar Aslan; eski Türklerin yug törenleri ve bu törenlerde söylenen sagular ile bugün Anadolu’da yapılan yas törenleri ve bu törenlerde yakılan ağıtlar arasında benzerlik olduğunu söylemektedir (Aslan, 2008: 18). Ölü gömme âdetleri içinde, sözlü anlatım türlerinden biri olarak yer alan ağıt türü konusunda Şükrü Elçin

görüşlerini şöyle dile getirmektedir. İnsanoğlu ölüm karşısındaki çaresizliğini, bir varlığı kaybetmekten duyduğu telaşı, üzüntüyü, feryadı, isyanı söz ve ezgilerle ifade eder. Bu türkülere ağıt adını verir, bu eylemi “ağıt yakmak” deyimini ile ifade ederiz. Ağıtlar ölenin ardından düzölen methiyelerdir. Ağıtlar, ölenin ailesi tarafından yakıldıkları gibi ücretli ağıtçılar tarafından da yakılabilmektedirler (Elçin, 1986: 290-291). Ağıt insanoğlunun sevdiği bir varlığı kaybetmekten duyduğu üzüntüyü ifade eder, ağıtlar ölene karşı duyulan dostluk duygularını dile getirirler ayrıca öleninde mevcut olan iyilik, fazilet, cesaret, merhamet gibi ahlâkî değerleri methederler. Her ne kadar ağıtlar ölüye düzölen methiyeler olsalar da bazen ağıtçıların mensup buldukları etnik kökeni ön plana çıkartan veya başka bir etnik kökeni aşağılayan ağıtlar yaktıkları da görölmektedir.

Ne diyek de ağlayak?

Ölü bizim olmayınca?

Böyle Çerkez biter mi?

Üçer beşer ölmeyince! (Anonim)

Örneğinde göröldüğu gibi bir etnik kökene karşı ağıtçı, içinde bulunduğu ruh halini, hissiyatını dile getirmiştir. Ahlâkî değerler her zaman olumlu olmazlar, burada olumsuz bir ahlâkî değerin varlığı söz konusudur.

Ölü gömme âdetleri, günümüzde İslamiyet’in etkisiyle form değiştirmiş olmakla birlikte özünde yatan halk fikirleri ve bu fikirler kaynaklı halk felsefesi korunmuştur. Günümüzde ölü gömme âdetlerinin özünde yatan halk fikirlerini şöyle sıralayabiliriz: ölenin evinin içinde ve etrafında güröltü yapılmaması, müzik dinlenilmemesi, neşeli sohbetlerden kaçınılması, ölenin evine yemek yapıp getirilmesi; ölenin evinde yas ortamının sağlanmasına ve devamlılığına katkıda bulunulması, ölenin yakınlarının teselli edilmesi, ölenin ardından yedisi, kırkı ve sene-i devriyesinde kitabî olmayan halk dinî uygulamalarının yerine getirilmesi. Bu fikirler yoluyla varacağımız halk felsefesi ise; ölene duyulan sevgi, özlem ve ölene, ölenin yakınlarının yasına, ölenin evindeki yas ortamına duyulan saygıdır. Herkesin bir gün öleceği fikrinin yıpratıcılığının, ölümün insan üzerindeki olumsuz etkisinin bir anlamda giderilmesinin sağlaması yolunda birtakım meşguliyetlerle kişiyi oyalamak amacı taşıyan ölene karşı son görev olarak adlandırılan ve görevin yapılması halinde kişiye, görevini yerine getirmiş insanın iç huzurunu yaşatan ölü gömme âdetleri kapsamında ortaya konan uygulamaların tamamı, ait olduğu toplumun ahlâk kurallarıdır.

Âdetler; toplumun bireyleri arasında birlikteliğini ve dayanışmayı sağlayan ahlâk kurallarının ortaya çıkışında bağlam görevi üstlenmekte, onların varlıklarını ile işlevlerini devam

ettirmelerini sağlamaktadır. Ölü gömme âdetlerinde olduğu gibi doğum, evlenme gibi geçiş dönemlerinde izlenen farklı âdetler de belli kurallar çerçevesinde, belli davranış kalıpları oluşturarak ahlâk kurallarının ortaya çıkmasında ve devamlılığını sürdürmesinde bağlam görevini üstlenmiş, toplumda ahlâk kurallarının yerleşmesini ve sürekliliğini sağlamıştır. Metaetiğin ahlâkî eylemleri temellendirme girişimi ile halkbiliminde eylemlerin oluşmasını sağlayan halk fikirlerinin ortaya konması girişimi, iki disiplinin amaçlarının ortaklık gösterdiği noktadır.

Sözlü Anlatım Türü Olarak Destan ve Destan Anlatma Geleneğinin Sosyokültürel Bağlamında Etik

Türk mitolojisini ortaya çıkaran sosyokültürel ve toplumsal yapılanış konusunda Özkul Çobanoğlu'nun düşüncelerini şu şekilde özetlemek mümkündür: Türk mitolojisini ortaya çıkaran sosyokültürel ve toplumsal yapılanışı Avcı-Toplayıcı, Avcı-Çoban ve Çoban-Tarımcı dönemlerinden geçmiştir. Bu kültürel gelişim dönemlerini diğer bir söyleyişle Türk dünyası mitolojik dönemlerini incelediğimizde, erken dönemde Türklerin avcı-toplayıcı bir hayat tarzını benimsemiş olduklarını; Taş Devri'nde anaerkil karakterli bahçe tarımına geçtiklerini, yerleşik yaşıntının ortaya çıkmasıyla birlikte Tunç Devri'ne tekâbül eden dönemde ataerkilliğe geçiş yaparak boy ve klan düzeninin hâkimiyetinin söz konusu olduğunu, Demir Çağı ile birlikte ataerkil askerî bir demokrasi ve göçerevli bir hayat tarzının hüküm sürdüğü bir yapıya evrildikleri gözlemlenmektedir (Çobanoğlu, 2001: 30).

Türk mitolojisinin en erken dönemlerden itibaren evreni algılama yolundaki soyut düşünceye ulaşarak kültür yaratmaya başlamış ve destan türünde örnekler vermek suretiyle bugün halen Türk dünyasında devamlılığını sürdürmekte olan epik destan geleneğiyle dünya görüşünü şekillendirmiştir. Özkul Çobanoğlu, destan terimini Türk dünyasında kullanılan diğer terimlerden ve destan türlerinden ayırmak için “*epik destan*” nitelendirmesiyle kullanmış ve tanımı konusunda şunları söylemiştir.

“Yeryüzü ve kâinatın oluşumuna, kaostan kozmosa dönüşüm sürecine dair geleneksel dünya görüşlerinin ilk verileri olarak tanımlanabilecek olan mitlerden sonra ve çoğunlukla onların gölgesini ve çizgilerini bir çerçeve olarak taşıyan gerek kahramanlarının ve gerekse olayların akışıyla birlikte tarihe ait zamanlarda olmuş olayların hikâyesi inancıyla sözlü kültür ortamında ve yüz yüze bir iletişim bağlamında teatral çizgilere sahip bir biçimde anlatılıp nakledilen en geniş anlamıyla kahramanlık ana temalı öykülerini “*epik destanlar*” olarak adlandırıyoruz.” (Çobanoğlu, 2011: 16).

Dünya üzerinde varlığını sürdürmekte olan bütün toplumlar kendi kültürel değerlerini yeni nesillere aktarmayı hedeflerler. Türk dünyasında, bireyin ait olduğu toplumla, geçmişle atalarıyla ilişki kurmasını sağlayan sosyal aktivitelerden biri destan anlatma geleneğidir. Destan anlatma geleneğinin icrâsında, dinleyenlerin uymakla yükümlü oldukları belli başlı kurallar

bulunmaktadır. Destan anlatım zamanı gecedir ve destanın anlatım anı, kutsal bir zaman dilimi olarak kabul edilmektedir. Genellikle obanın ortasına yakılan bir ateş etrafında bir araya gelen oba halkı, varoluşunu sağladığına inandığı ve kutsal bir metin olarak kabul ettiği destanı dinlerken tüm kâinatın kendisiyle birlikte bu anlatıyı dinlediğine yanı sıra destan anlatımı süresince vahşi hayvanların obalarına yaklaşmayacağına inanır. Destan bir koruyucu zırh gibi görev yapmakta ve anlatan ile dinleyeni bu zırh içinde bir arada bulundurarak her türlü tehlikeden korumaktadır. Şor Türklerinin destan icrâsı konusunda Naciye Yıldız'ın Smerdov ve Drenkova'dan aktardığı bilgiler şu şekildedir:

“Destanlar geceleyin icrâ edilir, gündüz destan söyleyen kayçının, kay eezinin gazabına uğrayacağına inanıldığı için, hiçbir kayçı gündüz destan söylemek istemez. Gece bitmeyen destana da gündüz devam edilemez. Destan bir gecede bitmeyip ertesi gece devam ederse ilk gece dinlemeye gelen kişilerin ikinci gece de destanın devamını ve sonunu dinlemeye gelmeleri gerekir. Yoksa kay eezi tarafından onların da cezalandırılacağına inanılır. Eğer bir destancı gündüz destan anlatmaya çok mecbur kalırsa, bitiş kısmını asla söylemez. Destanlar açık ve kapalı ortamlarda icrâ edilebilir ama icrâ ortamına destancının gelmesinden sonra bir dinleyicinin gelmesi saygısızlık olarak görülür. Bunun için mekânda herkes yerini aldıktan sonra destancı gelir. Destancı yerine oturduktan sonra bir süre dinleyenlere bakar, bu sırada dinleyenler de destan icrâsına hazır hale gelirler. Destancı icrâya komız çalarak başlar. Bir yandan komız çalarken gözlerini kısarak düşünüyormuş gibi dinleyenlere bakar ve yavaşça mırıldanmaya başlar. Konu ilerledikçe destancının sesi yükselir. Dinleyiciler destanı oturarak dinlerler ve destan icrâsında gerekli yerlerde destancıya olumlu tepkiler göstererek destanı dikkatle dinlediklerini belli ederler. Bunun sonucunda kendilerine kay eezi tarafından baht verileceğine inanırlar. Yatarak ve uyuklayarak dinleyenler bu bahttan ancak yarım pay alabilirler. Destancılar destanı eksik veya yanlış anlatmamaya özen gösterirler, aksi takdirde de kay eezi tarafından cezalandırılacaklarına inanırlar. Aynı nedenle destancı, kendisinden istenen bir destanı anlatmakla da yükümlüdür. Kayçılar genellikle bağdaş kurarak oturup gözlerini kapatarak destanı söylerler.” (Yıldız, 2015: 64).

Görüldüğü gibi Şorlar arasında destan icrâsında hem anlatanın (icrâcı) hem de dinleyenin uyması gereken kurallar mevcuttur. Destan ve destan anlatma geleneğinin kökeninde mevcut bulunan halk fikirlerini şöyle sıralayabiliriz: destan icrâ etmenin ve dinlemenin büyük bir ciddiyet taşıması gerektiği, bu icrâ anında saygısızlık göstermenin asla kabul edilmeyeceği, gündüz icrâ edilen ya da icrâsı yarım bırakılan destanın, icrâsındaki kurallara uyulmaması nedeniyle destan iyisi tarafından destancının cezalandırılacağı, aynı şekilde destanın anlatım anında kurallara uymaması, destancıya onu dinlediğini beyan eden katılımlarda bulunmaması halinde dinleyicinin de destan iyisi tarafından cezalandırılacağı, destanın anlatım anının, kutsal bir zaman dilimi olarak kabul edilmesi, tüm kâinatın destan anlatımını dinlediği, destanın anlatımı süresince vahşi hayvanların obalarına yaklaşmayacağı, destan anlatımı boyunca uyutulmaması ve konuşulmamasının gerekliliği, kurallara uyarak saygılı bir şekilde destan dinlendiğinde *kay eezi* tarafından kendilerine baht verilerek ödüllendirilecekleri, yatarak ya da uyuklayarak destan dinleyenlerin destan iyisinin sunacağı bahttan yarım pay alacakları. Bu halk fikirleri yoluyla varacağımız halk felsefesi ise; bir inanç felsefesidir. Türk dünyası, varoluşunu bağladığı ve kutsal bir metin olarak kabul ettiği destanlarını bir zırh olarak nitelendirmekte ve bu zırh sayesinde her türlü kötülükten korunduğuna inanmaktadır. Birey bu noktada, kutsal

saydığı destanı ile benliğini özdeşleştirerek bu birlikteliğin sonsuz bir hûşu ve büyük bir saygı eşliğinde dillendirilmesi gerektiğine inanır. Kutsal olan metnin hak ettiği saygı oranınca, bu kutsal metni icrâ eden destancının da saygıyı hak ettiği inancıyla örülmüş bir halk felsefesidir, diğer bir söyleyişle bir dünya görüşüdür destan geleneğinin temelinde mevcut olan.

Destan geleneğinde; bu kutsal metinleri anlatma isteğinde/hevesinde olan birey, destancılık yapmaya aday olur. Bir destan anlatıcısı/bir ozan/bir baksı olmak isteyen bireyin bazı yeteneklere sahip olması gerekmektedir. Bunlar ezber yeteneği, doğaçlama yapabilme kabiliyeti, dinleyicinin nabzını tutabilme, karşılıklı iletişimi sağlayabilme, ilgi odağı olmayı sürdürebilme gibi performansın gerektirdiği özelliklerdir. Hal hazırda bu yeteneklere sahip olan ve destan anlatıcısı olmak isteyen yeni nesil mensubu birey, yetişebilmek için ustasının yanında eğitimine başlar. Destan icrâsı yapabilmeyi öğrenme süreci hem oldukça uzun hem oldukça meşakkatli bir süreçtir. Bu yetişme süresi içinde toplumun bireyden bazı beklentileri vardır; birey, ustasının sözünden ve öğretilerinden çıkmamalı, belli başlı kurallara riâyet etmelidir. Destancılık yapmayı amaç edinmiş kişi, toplumun kendisinden beklentilerine karşılık verir, ustasının sözünden ve öğretilerinden çıkmaz ve belli başlı kurallara riâyet eder böylece yerine getirmekle mükellef olduğu bütün görevlerini yerine getirerek gelenek taşıyıcısı unvanını alır. Kuşaktan kuşağa aktarımı sağlanan destancılık geleneğinin, yeni icrâcılarının yetiştirilmesinde izlediği yöntem ve kurallar dizisi de bu geleneğin toplumsal ahlâk kurallarının *bağlamını* oluşturan eylemlerden biri olduğunun göstergesi durumundadır. Gerek destancılık geleneği gerekse destancı olacak adayın yetişmesi kapsamında ortaya konan uygulamaların tamamı, ait olduğu toplumun ahlâk kurallarıdır. Gelenekler; toplumun bireyleri arasında birlikteliğini ve dayanışmayı sağlayan âhlak kurallarının ortaya çıkışında bağlam görevi üstlenmekte, onların varlıklarını ile işlevlerini devam ettirmelerini sağlamaktadır.

Destancılık geleneği; günümüzde form değiştirmiş olmakla birlikte özünde yatan halk fikirleri ve bu fikirler kaynaklı halk felsefesi ile gelenekler vasıtasıyla ortaya konan ahlâk kuralları korunmuştur. Artık destan icrâsı yerine tiyatro, sinema, konser gibi etkinlikler görülmektedir fakat halen tıpkı icrâ ortamına destancının gelmesinden sonra bir dinleyicinin gelmesinin saygısızlık olarak kabul edilmesi gibi herhangi bir icrânın, bir tiyatro oyununun, bir sinemanın, bir konserin izlenmesinde de etkinlik başladıktan sonra bir izleyicinin gelmesi saygısızlık olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde destan icrâsı anında uyumak, konuşmak ya da bir şey yemek nasıl kabul edilmezse, günümüz etkinliklerinde yine bu tarz hareketler kabul edilmemekte ve kınanmaktadır. Destan icrâsının oturularak dinlendiği gibi günümüzde yine sinema, tiyatro ve farklı etkinlikler, gösteri salonlarında oturularak

dinlenilmekte/izlenilmektedir. Bu oturuş pozisyonlarının arkadaki seyircinin sahneyi görmesini engellemesi durumunda aynı ahlâk anlayışıyla söz konusu izleyicinin kınanması hatta salon görevlisi tarafından uyarılması halen uygulanmakta olan âdâb-ı muâşeret (görgü kuralları) olarak adlandırdığımız ahlâk kurallarının devamlılığının göstergesidir.

Yine bir destan icrâsı anında izleyiciler arasında vukû bulan istenmeyen bir durum destancı tarafından sesini yükseltmek ve ilgiyi yeniden kendinde toplamak şeklinde karşılık bulduğu gibi günümüzde düzenlenen bir canlı etkinlikte, etkinlik öncesinde yapılan uyarıya rağmen izleyicilerden birinin açık kalarak o an çalan telefonu, oyuncu tarafından hemen doğaçlama olarak yapılan bir jest bir mimik ya da bir replikle kınanarak karşılık bulmaktadır. Destan dinleyicisinin, destancıya olumlu tepkiler göstererek destanı dikkatle dinlediklerini belli etmeleri gibi günümüz dinleyicisinin de oyuncuların repliklerini beğendikleri noktalarda alkış ile etkinliğe eşlik etmeleri halen devam eden olumlu ahlâkî davranışlardan biridir. Tabi günümüz izleyicisinin bu katkısı sonucunda, kendilerine *kay eezi* tarafından baht verileceği gibi bir inançları mevcut değildir; fakat izleyici, oyuncuların ve oyunun duygu ve düşün dünyasına yaptığı katkılara teşekkür etmek amacıyla onları alkışlamayı ahlâkî bir borç bilmektedir. Bu davranış, izleyicinin ahlâkî algısı içinde geliştirdiği takdir duygusunun ifadesidir. Metaetiğin ahlâkî eylemleri temellendirme çalışması, halkbiliminde eylemin oluşmasını sağlayan halk fikirlerinin ortaya konmasıyla karşılanmaktadır.

Sözlü Anlatım Türü Olarak Halk Hikâyesi ve Kahvehaneye Gitme Göreneği Sosyokültürel Bağlamında Etik

Türk toplulukları 8. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan göçerek Anadolu'ya gelip yerleşmişler, 15. ve 16. yüzyıllara gelindiğinde de artık göçerevli yaşamdan tam anlamıyla uzaklaşmış yerleşik ve şehirleşmiş bir hayatı idame ettirmekteydiler. Eski Türklerin kozmos algısı yaşam mekânlarının değişimi sebebiyle farklılaşmıştır. Yeni mekânların sosyokültürel hayata etkisi ile sözlü anlatım türlerinde gözlemlenen çeşitlilik doğru orantılı olarak gelişme kaydetmiştir. Bu devir insanı artık, iki fikri karşılaştırma, analiz ve sentez metoduyla yeni fikirler elde etme yönteminin yabancısı değildir, kültür yaratımı yapabilen birey, yeni hayatının getirisi olan ihtiyaçlarını gidermek amacıyla mevcut sözlü anlatım türlerine, yaşam şekline göre yeni türler eklemeye ihtiyaç duymuştur. Bu anlatı türleri, hem mitlerin olağanüstü doğasından kopmayan hem de yerleşik düzen içinde yaşayan Türklerin, o güne kadar deneme sına yöntemiyle elde ettikleri kesin doğrularının, kendinden sonra gelecek yeni nesile aktarılmasını sağlayacak anlatı türleridir. Devamlılığını sürdüren destanlar ve masalların yanında yer almaya başlayan halk hikâyesi, o dönemde Türklerin yeni şehir yaşantılarının şartlarına göre ihtiyaçlar doğrultusunda

ortaya çıkmış bir anlatım türüdür. Şükrü Elçin halk hikâyesini şu şekilde tanımlamaktadır. “Arap dilinde başlangıçta “*kıssa*” ve “*rivayet*” olarak düşünülen sonraları “*eğlendirmek*” maksadı ile “*taklit*” manasında kullanılan “*hikâye*” deyimini, gerçek veya hayali birtakım vak’aların, maceraların hususî bir üslupla sözle nakil ve tekrarı demektir” (Elçin, 1986: 445).

Bu yerleşik ve şehirleşmiş yaşam biçiminde; Türklerin Orta Asya’dan getirdikleri ozan-baksı geleneğinin ozanları, şehir yaşantısına göre evrilmiş ve artık âşık adıyla anılmaya başlamışlardır. Destan anlatma geleneği de İstanbul ve çevresindeki büyük kahvehanelere taşınmıştır. Bu bağlamda daha önceleri destan olan anlatı türü de bir anlamda devamlılığını sürdürse de form değiştirmiş ve çoğunlukla yerini halk hikâyesine ve meddah anlatılarına devretmiştir.

Bu bağlamda kahve ve başta Türkiye olmak üzere bütün İslam dünyasında, Müslümanların dünyevi karaktere haiz mahiyette bir araya gelerek konuşup hoşça vakit geçirmelerini, dinlenmelerini ve topluca eğlenme âdetlerini değiştiren, kısaca yeni bir hayat tarzı meydana getiren kurum olarak kahvehaneler (Çobanoğlu, 2000:130-131) kahvehaneye gitme geleneğinin oluşmasını sağlamışlardır.

Sedat Veyis Örnek’in en yaygın tanımıyla bir şeyi görülegeldiği gibi yapma alışkanlığı olarak tanımladığı görenek, öteki sosyal alışkanlıklar gibi gerekli ve uygun görülenlerin yapılmasını öngörmekte ama bu alışkanlıkların uygulamaya konmasında bir zorunluluk öne sürmemektedir. (Örnek, 2000: 127). Bu tanımlama doğrultusunda kahvehaneye gitme eylemini bir görenek olarak ele almaktayız. Artık kentsel bir yaşamı sürdürmekte olan insan, olanaklarını genişletmek amacıyla eğlence mekânları yaratmaya başlamıştır. Bu kentsel eğlence mekânları, bulunduğu toplumun egemen dünya görüşünü, kültürünü ve ekonomik düzeyini yansıtır. Toplumun değişen yaşantısı içinde, bazı eklemeler ya da eksiltmeler yaparak oluşturduğu ve oluşturacağı davranış kalıplarıyla ulaşacağı ahlâk kurallarının *bağlam*’ı bu kez de “*kahvehaneye gitme geleneği*’dir.

Şükrü Elçin, âşığın halk hikâyesi anlatırken dinleyicilerine iletmeyi amaçladığı halk fikirlerini; doğruluk, fazilet, yardım, adalet, yurt ve millet sevgisi gibi ahlâkî değerleri aktararak telkin ederek vermeye çalıştığını ve dinleyicilerin dikkatlerini hayatın faniliği ile kader düşüncesine çekerek onlara bir ahlâk dersi verdiğini ifade etmektedir. (Elçin, 1986: 446)

Orta Asya’da devam ettirilen destan geleneğinin, Anadolu’da âşık tarzı destan geleneğine dönüşümü ve bu dönüşümün bir uzantısı olarak destan icrâcısı ozan/baksı/kam/şamanın Anadolu’da âşığa dönüşümü sebebiyle iki geleneğin de icrâsı birbirine benzemektedir. Gelenek taşıyıcısı ozanların, ozan olmak isteyen bireylere destan icrâsını öğretmeleri ile âşıkların, âşık olmak isteyen bireylere âşıklık sanatını öğretme süreçleri ortaklık göstermektedir. Her iki geleneğe de icrâ yapacak adayın yetişmesi kapsamında ortaya konan uygulamaların tamamı,

ait oldukları toplumun ahlâk kurallarıdır. Bu noktada kahvehaneye gitme göreneği, toplumun bireyleri arasında birlikteliğini, dayanışmayı sağlayan ahlak kurallarının ortaya çıkışında bağlam görevi üstlenmekte, onların varlıklarını ve işlevlerini devam ettirmelerini sağlamaktadır. Hegel, gelenek ve görenekler olmadan bireylerin ahlâkî yükümlülüklerini bilmeleri söz konusu olamayacağını söylemektedir. Hegel, Kant'ın bireyin ahlâkî yükümlülüklerini analiz yoluyla kavrayabileceğini iddia ettiği ve etik felsefesini bu düşünce üzerine kurduğu “*ödev etiği*”ne katılmamakta ve Kant'ın bireyin algısına dayalı bu etik anlayışını, gelenek ve göreneklerin yol göstericiliği olmadan bireyde ahlâkî davranışlar oluşmayacağını söyleyerek eleştirmektedir (Cevizci, 2015: 268). Hegel'in bu düşüncesi, gelenek ve göreneklerin ahlâkî davranışların ortaya çıkışına bağlam oluşturmalarının önemini vurgulamaktadır.

Uzun zaman devamlılığını sürdüren kahvehaneler değişen zaman ve gelişen teknoloji ile yavaş yavaş yok olmuşlardır. Fakat bir gelenek nasıl bir anda ortaya çıkmıyorsa bir anda da yok olmaz, ait olduğu toplumda kendisine ihtiyaç devam ettikçe gelenek devamlılığını sürdürür, sadece değişen zamana ve mekânlara göre form değiştirir. Kahvehane göreneğinin oluşmasında birincil rol oynayan aktörler âşıklar ve meddahlardır. Mete Taşlıova'nın geleneğin varlığı konusundaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

Âşık temsilciler daha görünür oldukları merkezlerden siyasi-toplumsal nedenlerle çekilebilir, sayıca azalabilir; sürekli sistemli fasılların yapıldığı mekânlar göç-teknoloji ve başka nedenlerle geçmişten taşıdıkları işlevini kaybetmiş olabilir. Ancak ‘*gelenek*’ varlığını kaybetmez. Kaybetmediğini günümüzde sözlü ve teknolojik zeminlerde icrâyı sürdüren temsilcilerin sayısından, yeni işlevler de üstlenerek yürüttüğünü biliyoruz (Taşlıova, 2016: 206).

Günümüzde gelişen teknoloji ve değişim gösteren eğlence anlayışıyla bir yandan âşık kahvehaneleri yerini türkü barlara bırakırken bir yandan da internet siteleri vasıtasıyla âşık atışmaları sanal bir ortama taşınmıştır. Bu noktada geleneğin birdenbire ortaya çıkmadığı gibi birdenbire yok olmasının da söz konusu olmadığı, geleneğin yeni bir formda varlığını devam ettirdiği kuralı değişmemiştir. Yeni davranış kalıpları ve yeni ahlâk kuralları oluşmaya devam etmektedir. Âşık fasıllarını dinlemek amacıyla kahvehaneye giderek, *kahvehaneye gitme göreneğinin* ahlâk kurallarının oluşumunda *bağlam* görevini üstlenmesini sağlayan toplum, günümüzde de türkü barlara gitme ve *internet ortamında âşık fasılları dinleme göreneğini* devam ettirerek bu yeni göreneklerin yeni ahlâk kurallarının oluşumunda *bağlam* görevini üstlenmesini sağlamaktadır. Eğlence anlayışı, tarihsel akış içinde yaşanan döneme göre farklılık göstererek artık günümüzde, geçmişte sözlü ve yazılı kültürde mevcut bulunan çeşitli anlatıların görsellik kazandırılarak sinema ve tiyatro gibi ortamlara taşınmasıyla yeni bir forma

bürünmüştür. Ahlâk kurallarının bağlamını bu kez de bu yeni eğlence anlayışı ve bu eğlence anlayışının icrâ edildiği mekânlar oluşturmaktadır. Halkbiliminin eylemin temelinde yatan halk fikirlerini incelemesi ile metaetiğin ahlâkî eylemleri temellendirme girişimi bu noktada örtüşmektedir.

Yazılı Olmayan Ahlâk Kuralları Olarak Töre ve Örfler Sosyokültürel Bağlamında Etik

Türkler Orta Asya'da yaşadıkları kültür coğrafyasında, ailelerin birleşmesiyle soyları, soyların birleşmesiyle boyları, boyların birleşmesiyle bodunları oluşturmuşlar ve bu kültür coğrafyası üzerine yayılmış insan unsurunun kağanları tarafından bir araya getirilerek bir devlet idaresi altında toplanmasıyla kendilerine has bir yapı inşâ etmişlerdir.

Geleneksel yapı içinde Türkler, kalabalık insan nüfuslarını, geniş hayvan sürülerini, belli bir düzen ve güvenlik içerisinde sürekli olarak -iklim ve coğrafya şartları gereği- bir yerden bir yere taşınmak durumundaydılar. At'ın verdiği hız ve demirin verdiği çeviklikle birleşen beylik karakteri sonucu oluşturulan hukuk sistemleriyle (töre) bir kültür ve medeniyet birikimi meydana getirmişlerdir. (Ersoy, 2009: 51). Türkler, bu kültürel coğrafya dolayısıyla “*bozkır kültürü*”; sürülerin otlatılmasından dolayı “*çoban kültürü*”; hareketli hayat tarzlarından dolayı “*konar-göçer kültürü*”; hayatlarında önemli yer tutan vasıtalarından dolayı “*atlı kültür*”; yaşadıkları çadır evlerden dolayı “*göçer-evli kültür*” ve kültürleri büyük ölçüde kurgan adı verilen mezarlardan çıkarılan buluntularla aydınlatılması nedeniyle “*kurgan kültürü*”nün temsilcileri olarak görülmektedirler (Durmuş, 2016: 21).

Bu yaşam tarzı içinde yazılı olmayan ahlâk kuralları olarak törelerin varlığı dikkati çekmektedir. Toplum yaşantısının vazgeçilmez unsurları olan töre ve örfleri Sedat Veyis Örnek; bir toplulukta bireylerin uymakla yükümlü oldukları ya da uymaya zorlandıkları davranış kalıplarının ve tutumların tamamını *töre* olarak adlandırmaktadır. Törelere uyulmaması durumunda, bir cezalandırmanın söz konusu olduğunu belirten Örnek, bu cezanın bazen bireyin toplumdaki dışlanması suretiyle bazen de ölüm cezası verilmek suretiyle uygulandığını ifade etmektedir. Örf ise; çoğu zaman toplumun katı beklentileri olarak nitelendirilen birtakım tutum ve davranışlar olup aynı zamanda toplumun değerler sisteminin temel taşlarını temsil etmektedirler (Örnek, 2000: 123).

Hilmi Ziya Ülken ise türemek fiiline bağladığı ‘*töre*’ (*tradition, moeurs*) ya da ‘*türe*’ sözcüğünü Oğuz Türklerinin hiyerarşik yapısıyla ilişkilendirmektedir. Ülken, Türk geleneğinde *töre*'nin kaynaklarının Gök ve Tanrı ile ilişkilendirilen kutsal yasalar anlamını taşıdığını, yönetme

erklerini Tanrı'dan aldıklarına inanan Türklerin, yeryüzünde yerleştirmek istedikleri yasaların koruyucusu olarak yine Gök Tanrı'yı gördüklerini dile getirmektedir (Ülken, 1969: 300).

Görüldüğü gibi geçmişte devlet ve toplum hayatının düzeni törelerle sağlanmaktadır. Yönetim şekillerinin değişmesi ve demokrasiye geçişle birlikte, günümüzde törelere ihtiyaç kalmamıştır. Değişen zaman ve değişen yaşam koşulları her türlü problemin çözümünü sağlayacak bir yasa üretilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Artık halk, kendisini yönetecek meclisi seçmekte ve meclis toplumsal yaşamın sorunsuz devam etmesi için yine toplumdan gelen istekler doğrultusunda, olumsuz olaylarla karşılaşmamak adına, önlem almak için yasalar yapmaktadır. Yasalar halkın onayıyla konmaktadır. Toplum, kendisini yönetecek devletin oluşumunda söz sahibidir. Böylece eski tarihi dönemlerde, toplumda ortaya çıkan aksaklıkların, problemlerin çözümünde koyduğu katı kurallar vasıtasıyla toplumun yönetilmesine katkıda bulunan töre ve örflerin hukuk kurallarının oluşumunda *bağlam* görevi yaptıklarını söyleyebilmek mümkündür. Geçmişin töre ve örflerinin oluşturdukları *bağlam* vasıtasıyla artık çağdaş toplumun hukuk kuralları vardır.

Günümüzde *bağlam* görevi üstlenen âdet, gelenek ve görenekler bunlarla sınırlı olmamakta aynı şekilde tiyatroya gitme, sinemaya gitme, spora gitme; sosyal medyada yer alma, cep telefonu kullanma, bilgisayar oyunları oynama gibi çağımızın tüm yeni ilgi alanlarını, tüm uğraşlarını kapsamaktadır. Tüm bu yenilikler vasıtasıyla husule gelen âdet, gelenek ve görenekler yeni ahlâk kurallarının ortaya çıkmasında yeni etik anlayışlarının oluşumunda *bağlam* görevini üstlenip hakkıyla görevlerini sürdürmektedirler.

Sonuç

Çalışmamızın sonucunda; öncelikle halkbilimsel bir bakış açısıyla Türk dünyası sözlü anlatım türleri ve bu türlerin sosyokültürel kaynakları incelenmiş, Türk dünyasında "*metin*" ve "*gelenek*" kavramlarının tanımları ve kapsamaları ortaya konulmuş, Türk mitolojisinin en erken dönemlerden itibaren kültür yaratımına başladığı, toplumsal ihtiyaçlarına ve zamana bağlı olarak bu yaratımların çeşitlendiği yazılı anlatıma geçildikten dönemde her *söz*, her anlatım bir *metin* durumuna getirilerek mevcut kültür birikimi yeni nesile aktarıldığı gözlemlenmiştir.

Günümüzde etik ve metaetik konularının, sadece felsefe disiplininin araştırma alanları içinde kalamayacak kadar halkbiliminin araştırma alanlarına dahil olduğuna değinilerek metaetikselleştirme, halkbilimsel bakış açısı ve disiplinlerarası bir yaklaşımla incelenmiş ve temellendirmenin halkbiliminde halk fikirleri ve halk felsefesi (dünya görüşü) ile yapıldığı, tarihi dönemler içinde toplumun ihtiyaçlarına göre çeşitlenen anlatım türlerinin, icrâlarına eşlik

eden ritüeller vasıtasıyla oluşan âdet, gelenek, görenek, töre ve örfler Türk boylarının etik anlayışlarının ve ahlâk kurallarının oluşumunda üstlendikleri bağlam görevi çerçevesinde; “Sözlü Anlatım Türü Olarak Ağıt ve Ölü Gömme Âdetleri Sosyokültürel Bağlamında Etik”; “Sözlü Anlatım Türü Olarak Destan ve Destan Anlatma Geleneğinin Sosyokültürel Bağlamında Etik”; “Sözlü Anlatım Türü Olarak Halk Hikâyesi ve Kahvehaneye Gitme Göreneği Sosyokültürel Bağlamında Etik”; “Yazılı Olmayan Ahlâk Kuralları Olarak Töre ve Örfler Sosyokültürel Bağlamında Etik” başlıkları altında örneklerle anlatılmış, halkbilimi ile etik ve metaetik arasındaki gerek çalışma alanlarındaki benzerliğe gerekse yöntemlerinin sentezlenebilirliğine dikkat çekilerek disiplinlerarası bir çalışma örneği verilmiştir.

Bu tespitlerden hareketle; Türk toplulukları içinde yaşayan bireyin algısını harekete geçiren onda bir etik anlayış oluşmasını ve bu anlayış kaynaklı ahlâkî davranışların yerleşmesini sağlayan âdet, gelenek, görenek, töre ve örflerin yol göstericiliğinin tartışılmaz bir gerçek olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- BOONE, Brian. (2019). *Etik 101*, (çev. Selin Aktuyun), İstanbul: Say Yayınları.
- CEVİZCİ, Ahmet, (2015). *Etik Ahlâk Felsefesi*. Ankara: Say Yayınları.
- ÇİLİNGİR, Lokman (2019). “Etik Temellendirme”, *Etik ve Etik Sorunlar*, (Ed. Celal Türer), Ankara: Nobel Yayınları, s. 28.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2000). “Geleneksel Dünya Görüşü veya Halk Felsefesinin Halkbilimi Çalışmalarındaki Yeri ve Önemi”, *Milli Folklor*, 45: 12-13.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2001), *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*. C.I, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2011). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2015), *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- ÇOBANOĞLU, Sacide, (2020). Halkbilimi Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nin Halk Felsefesi ve Metaetikselsel Çözümlemesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yazım Aşamasındaki Doktora Tezi.
- ÇORUHLU, Yaşar, (2004), “Eski Türklerde Ölüm”, *Cogito. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları*, S. 40, s. 244-268.
- DUNDES, Alan (1972). "Folk Ideas as Units of Worldview." *Toward New Perspectives in Folklore*. (Ed. Americo Paredes ve R. Bauman). Austin: The University of Texas Press, s. 93-103.
- DURMUŞ, İlhami (2016). *Türk Kültürüne Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ELÇİN, Şükrü (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ENSAR, Arslan (2008). *Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- ERSOY, Ruhi (2009). *Sözlü Tarih Folklor İlişkisi Baraklar Örneği-Disiplinlerarası Bir Yaklaşım Denemesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İNAN, Abdülkadir (1972). *Tarihte Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (2000). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TAŞLIOVA, Mete (2016), *Koroğlu Oltu Kolu (İnceleme-Metinler)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- TEPE, Harun (2011). *Etik ve Metaetik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

TURAN, Şerafettin (1994). *Türk Kültür Tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınları.

ÜLKEN, Hilmi Ziya (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları.

YILDIRIM, Dursun (2000). “Türk Sözel Kültüründe Süreklilik”, *Türkbilig*. S.1, s. 32-45.

YILDIZ, Naciye (2015). *Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar*. Ankara: Akçağ Yayınevi.